

LEILA TOPIĆ □ Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb

U lipnju 2023. u Galeriji Klovićevi dvori otvorena je izložba slikara srednje generacije Tomislava Buntaka naslovljena *Miracle Grecque*. Povod izložbe bilo je predstavljanje istoimene grafičke mape od 25 grafičkih listova otisnutih u tehnici bakropisa s autorovim potpisom i numeracijom arapskim brojevima. Na korici svake mape nalazi se originalan crtež olovkom. Načinjeno je i sedam mapa s listovima oslikanim u tehnici akvarela odnosno tuša na koricama mape, s predgovorom Luke Paljetka, dok je tekst *Paradiso resort* napisao Tomislav Buntak. Riječ je o bibliofilskom izdanju kojim je proslavljena 50. obljetnica grafičkih i bibliofilskih izdanja Zbirke Biškupić (1972. – 2022.), dragocjene, hvalevrijedne aktivnosti kojom Božo Biškupić promovira grafičku umjetnost.

Međutim, osim uređivanja i oblikovanja grafičkih mapa, poput Buntakove mape odnosno mape posvećene Luku Paljetku, čije se predstavljanje planira za kraj 2024. godine, Božo Biškupić poznat je i kao neumoran donator knjiga, bibliofilskih izdanja, umjetničkih djela i grafičkih mapa brojnim kulturnim institucijama diljem Hrvatske i Europe.

Poznate su njegove donacije grafičkih mapa u rasponu od bečke Albertine, Vatikanskog muzeja, Nacionalnog muzeja „Taras Ševčenko” u Kijevu, Nacionalnog muzeja „Andrej Šepticki” u Lavovu, Zemaljskog muzeja Joanneuma u Grazu do bečkog Muzeja moderne umjetnosti Zaklade Ludwig (Mumok).

Počeci i razvoj njegove Zbirke umjetnina i bibliofilskih izdanja opisani su u katalogu izložbe *Zbirka Biškupić – Bibliofska izdanja 1972. – 2002. iz Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice*, održane potkraj 2002. u Galeriji Klovićevi dvori. U tekstu naslovljenom *Autorski oslikana knjiga* Tonko Maroević spaja Biškupićevu strast prema uređivanju, oblikovanju i prezentaciji grafičkih mapa s počecima „autorski oslikane knjige”.¹ Maroević piše da je proslavljeni pariški trgovac umjetninama Ambroise Vollard, družeći se s umjetnicima i anticipirajući potražnju za grafikama, došao na ideju da svoje suvremenike slikare potakne da se okušaju u grafičkoj tehnici. U toj ga je namjeri vodila prilično revolucionarna ideja da radove suvremenika približi što širem krugu publike. Tada je grafička tehnika i umjetnost grafike bila svedena na mjeru vedutista ili imitatora tradicionalnih

grafičkih djela. Stoga je Vollardova uloga u promociji grafike bila iznimno proaktivna, a ishod uspješan jer su se njegovoj inicijativi odazvali vrhunski umjetnici poput Cézannea, Bonnard, Renoira, Vuillarda ili Sisleyja. Usto, Vollard je došao do fantastične ideje da poveže sliku i poeziju, pa tako 1900. izlazi grafička mapa s pjesmama Paula Verlainea i grafikama Pierrea Bonnard. Suradnja likovnih umjetnika i pjesnika s vremenom postaje svojevrsni standard, napose u Francuskoj i Italiji, ali u Hrvatskoj je takav spoj više bio izuzetak nego uvrježena norma. Ipak, potkraj 1960-ih i početkom 1970-ih grafičke tehnike i u Hrvatskoj doživljavaju procvat, s naglaskom na iznimno aktivnom i produktivnom studiju Brane Horvata, ali i dalje nedostaju „preše, i ploče, i papir, i boje, i iskusni izvođači”.²

U takvom kontekstu pojavljuju se začetci buduće Zbirke Biškupić. Naime, na poticaj kolekcionara Bože Biškupića i njegove supruge Lele, koji su se povezali s umjetnicima i ponudili im mogućnosti realizacije vlastitih umjetničkih zamisli, među ostalim i u grafičkim mapama. Važno je napomenuti da Biškupićev pothvat nije samo producerske odnosno uredničke prirode, nego je poticajan i utoliko što, poput Vollarda, ohrabruje stvaratelje nenavikle ili nevjeste grafičkim tehnikama da prihvate izazove i okušaju se u grafičkim disciplinama. Rezultati su znali biti vizualno uzbudljivi, što je razvidno na primjeru grafičke mape Tomislava Buntaka, školovanog slikara.

Na pitanje zašto je grafika preferirana tehnika, Božo Biškupić upućuje upravo na Vollardovu ideju, ali i na činjenicu da je njegovo prvo kupljeno umjetničko djelo tijekom gimnazijskih dana bio serigrafski svezak od osam listova iz Naprijedove kolekcije serigrafskih izdanja, za koji je izdvojio 5000 ondašnjih dinara. Upravo priušti-vost te mape, za koju je platio nešto manje od polovice mjesečnog iznosa namijenjenoga prehrani u studentskoj menzi, postala je svojevrsni poticaj za njegov daljnji skupački rad.

U recentno objavljenoj knjizi njemačkog sociologa srednjeg naraštaja Franka Adloff *Politics of the Gift – Towards a Convivial Society* (Adloff, 2022.) uvodi se pojam *Homo donator*. Posrijedi je sklonost darivanju koju Adloff uočava u ljudskoj predispoziciji za društve-

¹ Tonko Maroević, „Autorski oslikana knjiga”, u: *Zbirka Biškupić – Bibliofska izdanja: 1972. – 2002.*, ur. Mikica Maštrović i Biserka Rauter Plančić (Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, Nacionalna i sveučilišna knjižnica), 2002.

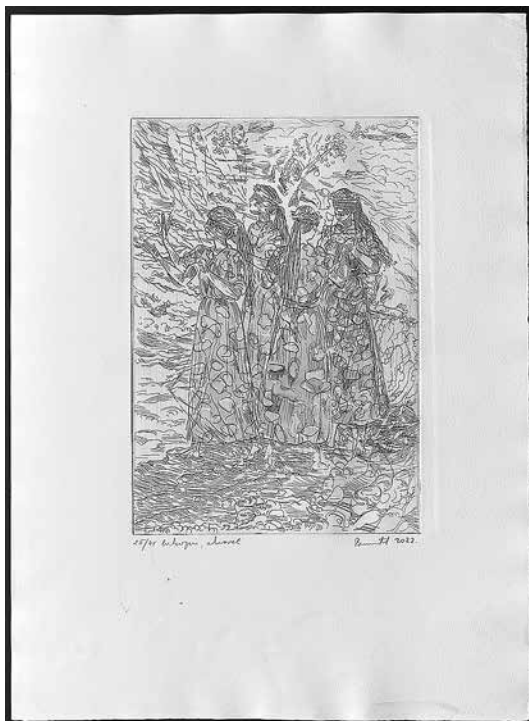
² Isto, 13.

sl.1.-3. Grafička mapa „Ukrajinska rapsodija“ objavljena je prvi put 24. travnja 2022. godine u ediciji Zbirke Biškupić koju je 1972. osnovao i od tada uređuje i grafički oblikuje Božo Biškupić. Stihove su napisali Luko Paljetak i Taras Ševčenko. Mapa je donirana MSU 2024. godine.

Iz mape izdvajamo grafičke radove:

sl.1. Tomislav Buntak, iz mape „Ukrajinska rapsodija“, 2022.

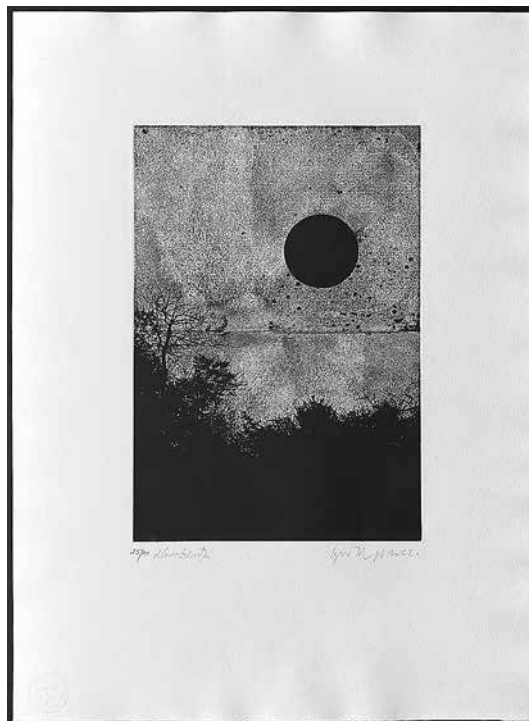
sl.2. Igor Čabraja, iz mape „Ukrajinska rapsodija“, 2022.

nost i suradnju, a njezine korijene pronalazi u čovjekovu filogenetskom i ontogenetskom nasljeđu. *Homo sapiens* je, tvrdi Adloff, *Homo donator* te dodaje da dar zapravo prethodi uspostavi pouzdanoga međuljudskog odnosa. Osim pouzdanosti, Biškupića krase izvrsna umreženost i dobro poznavanje prilika u hrvatskim muzejima i galerijama. Osim toga, Božo Biškupić, ne samo zbog obnašanja dužnosti ministra kulture RH, nego i zbog autentične zainteresiranosti za umjetničku scenu, usporedno s kolekcionarskim i producerskim impulsom njeguje i osnažuje praksu doniranja muzejima i drugim kulturnim ustanovama.

Popis donacija Zbirke Biškupić iznimno je dug, ali u ovom ćemo se članku fokusirati na donacije grafičkih mapa Muzeju suvremene umjetnosti (MSU), Zagreb.

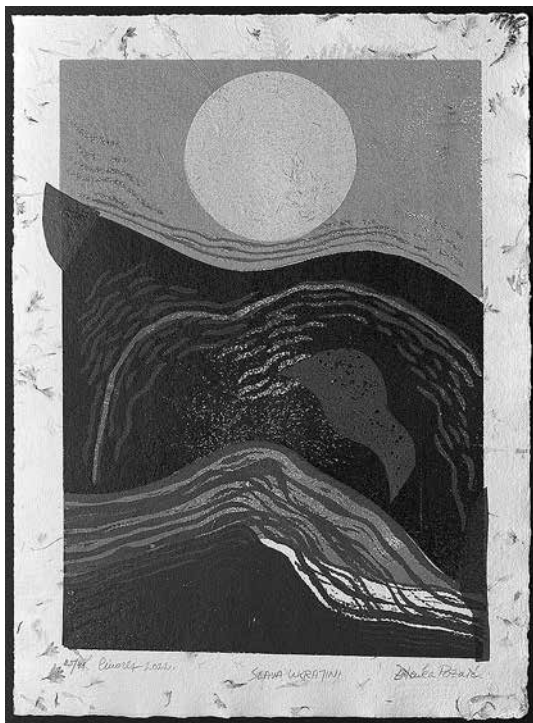
U nekoliko navrata Božo Biškupić je darovao MSU-u ova djela: Maja S. Franković, *Nebo*, 2002. (mapa; bakropis, réservage, akvatinta / papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4328 (1-8)); Gordana Kovačić, *Zapisi o predmetu*, 2002. (mapa; bakropis, akvatinta / papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4329 (1-8)); Igor Konjušak, *Snaga svjetlosti*, 2001. (mapa; bakropis, akvatinta u boji / papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4330 (1-12)); Boris Demur, *Spira mirabilis* 2002. (mapa; suha igla, akvatinta / papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4331 (1-10)); Željko Lapuh, *Zrcalni tragovi*, 2001. (mapa; bakropis / papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4332 (1-8)); Slaven Macolić, *Vrijeme šutnje*, 2002. (mapa; bakropis, akvatinta / papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4333 (1-8)); Nevenka Arbanas, *Kurenti*, 1990. (mapa; bakro-

pis / papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4334 (1-12)); Ivica Šiško, *Teber*, 1978. (mapa; bakropis / papir; ovitak: karton, papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm inv. br. MSU 4335 (1-6)); Dalibor Jelavić, *Cobra*, 1984. (mapa; suha igla, bakropis, akvatinta / papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4336 (1-8)); Hamo Čavrk, *Vlati dna*, 1984. (mapa; akvatinta u boji / papir; korice: sitotisak / platno, karton, 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4337 (1-8)); Biserka Baretić, *Motor corporis*, 1988. (mapa; bakropis / papir; korice: sitotisak / platno, karton 53 x 39 cm, inv. br. MSU 4338 (1-12)); Razni autori, Božo Biškupić, Luko Paljetak, *Hommage Tonku Maroeviću*, 2020. (bakropis, akvatinta, Hayter, suha igla, resevage, linorez, akvarel, digitalni isprint / papir, 39,1 x 26,7 cm, inv. br. MSU 7830 (1-33)).

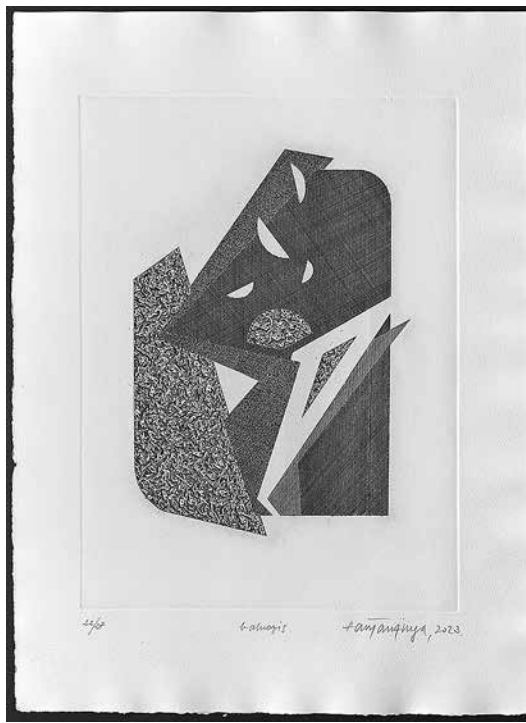
Recentne donacije Bože Biškupića Muzeju suvremene umjetnosti, Zagreb obuhvaćaju grafičku mapu *Ekvilibrij* umjetnika mlađeg naraštaja Tina Samaržije, grafičku mapu naslova *Ukrajinska rapsodija* s tekstom Luke Paljetka i radovima Nevenke Arbanas, Gordane Bakić, Tomislava Buntaka, Igora Čabraja, Maje S. Franković, Svjetlana Junakovića, Matka Mijića, Frane Para, Dimitrija Popovića, Zdenke Pozaić, Mirana Šabića, Ivica Šiška, Zlatana Vrkljana i Josipa Zankija. Tu je i bibliofilsko izdanje *Sarabanda za Anamariju* s pjesmama Luke Paljetka, grafikama Tina Samaržije i predgovorom Krešimira Nemeca.

U svjetlu Biškupićeve donatorske aktivnosti valja podsjetiti da u posljednjih nekoliko desetljeća zapadni svijet svjedoči porastu privatnih umjetničkih muzeja i kolekcionara, što prati istodobno smanjivanje proračunskog novca javnim muzejima. U postkomunističkim zemljama

u kojima je državno financiranje kulturnih organizacija još dominantno muzeji i dalje ne dobivaju dovoljnu javnu potporu za pravodobni i financijski pravedan otkup koji bi zadovoljio i održavao umjetničku scenu živom. Stoga kulturni djelatnici i muzeolozi izražavaju zabrinutost i sumnjičavost zbog sve većeg utjecaja „privatne“ umjetnosti i snažnijeg utjecaja kolekcionara, kako u kontekstu cijeloga kulturnog polja, tako i u javnim muzejima.

Također, zamjetno je da je uspon kolekcionara suvremene umjetnosti donekle umanjio važnost tradicionalnih muzejskih djelatnosti poput djelatnosti muzejskih kustosa ili likovnih kritičara i u recepciji novih umjetničkih stilova. Zaista, važnost suvremenih umjetnika u globaliziranome umjetničkom svijetu sve se više ocjenjuje na temelju zastupljenosti u zbirkama kolekcionara, a sve manje po zastupljenosti u prestižnim muzejima. Recentni je primjer muzejsko-producentska aktivnost François Pinaulta, čiji privatni muzeji čine platformu kojom se slavi ne samo umjetnost nego društveni i ekonomski kapital kolekcionara. Djela umjetnika poput Andyja Warhola, Francisa Bacona, Jacksona Pollocka, ali i suvremenih velikih zvijezda poput Damiena Hirsta, Takashiya Murakamija, Pierrea Huyga ili Roberta Gobera, u vlasništvu su francuskog poduzetnika i može ih se pogledati na različitim izložbama koje potpisuju nekoć prestižni kustosi javnih muzeja (sada konzultanti u službi Pinaultove zbirke), u čak tri privatna muzeja: Punta Della Dogani i Palazzo Grassi u Veneciji te u recentno otvorenoj i preuređenoj palači Bourse de Commerce u Parizu. Od 1998. Pinault posjeduje aukcijsku kuću Christie's, što je akvizicija koja je, nesumnjivo, znatno utjecala na veličinu i opseg njegove zbirke. Stoga se može zaključiti da kolekcionari umjetnina imaju ključnu ulogu u sektoru

sl.3. Zdenka Požaić, iz mape „Ukrajinska rapsodija“, 2022.

sl.4. Mapa grafika „Ekvilibrir“ Tina Samaržije objavljena je prvi put u siječnju 2024. godine u izdanju Zbirke Biškupić u Zagrebu. Mapa sadržava 14 grafičkih listova otisnutih u tehnici bakropisa. Mapu je uredio i oblikovao Božo Biškupić i donirao MSU 2024. godine.

vizualnih umjetnosti podržavanjem umjetnika te doniranjem umjetnina ili kratkoročnim posudbama umjetničkih radova koje si muzeji sve rjeđe mogu priuštiti.

Postavlja se pitanje: koji su razlozi doniranja privatnih kolekcionara javnim muzejima? Premda postoje opsežna istraživanja o kolekcionarstvu i skupljačkim praksama (Belk, 1995.; Pearce, 1995.) i motivima koji su u pozadini privatnog prikupljanja umjetnina, zamjetna je velika praznina u literaturi kada je riječ o analizi i razumijevanju motivacije kolekcionara za darivanjem ili posudbom umjetnina javnim muzejima. Čini se da, unatoč opsežnoj literaturi o privatnim zbirkama, kolekcionarima i povijesti renomiranih muzeja, fenomen darivanja iz privatnih zbirki muzejima nije temeljito ispitan.

U nekoliko zemalja, poput SAD-a i Njemačke, za darivanje umjetnina javnim institucijama dobivaju se motivirajuće porezne olakšice i odobravaju odbitci od poreza, ali u većini zemalja nije tako. U utjecajnom članku iz 2014., naslovljenom *The Sacred Gift: Donations from Private Collectors to Museums*³, nizozemski profesor antropologije Paul Van der Grijp razvio je konfiguracijski pristup kolekcionarstvu kao kulturnom fenomenu.

On tako na prvo mjesto pozicionira psihološku motivaciju za skupljanjem i naziva je „povećanjem ega“, pri čemu skupljanje služi kao produžetak kolekcionarove ideje samoga sebe. Potom slijedi sociološka motivacija za skupljanjem, koja rezultira povećanjem društvenog statusa. Na trećem je mjestu ekonomski ili investicijski motiv jer kolekcionari prepoznaju potencijalnu financijsku vrijednost i povrat novca povezan sa skupljanjem umjetnina. Na kraju, Van der Grijp dodaje četvrtu motivacijsku os: kognitivni i obrazovni motiv. Taj se motiv odnosi na

³ Paul Van der Grijp, „The Sacred Gift: Donations from Private Collectors to Museums“, *Museum Anthropology Review*, 8, 2014.

kolekcionare koji žele steći i prenijeti znanje o svojim kolekcionarskim predmetima, što, prema Van der Grijpu, kolekcionara može motivirati za darivanje vlastite zbirke muzeju. Prema Van der Grijpu, kolekcionari doniraju muzejima jer su oni zamišljena zajednica unutar cjeline.

U razgovoru s Božom Biškupićem o njegovoj Zbirci i praksi darivanja muzejima i kulturnim ustanovama posve je jasno da njegovi motivi pripadaju četvrtoj Van der Grijpovoj motivacijskoj skupini – onoj utemeljenoj na edukaciji. Naime, u pozadini Biškupićeve aktivnosti jasno progovara njegova potreba za prijenosom znanja o grafičkim tehnikama i bibliofilskom umijeću uparenom s ljubavlju prema pisanoj riječi. Nadalje, bjelodana je njegova posvećenost umjetničkoj zajednici, kao i stanovita odgovornost i obveza pružanja pomoći u izlaganju djela umjetnikâ te u promociji hrvatske umjetnosti u međunarodnom kontekstu. Također, iz njegove je donatorske prakse razvidno da shvaća potencijalnu profitabilnost vlastite Zbirke, a ipak mu to nije sredstvo za stjecanje materijalnog bogatstva.

Važno je usto istaknuti da su Biškupićeve donacije odabirane u dogovoru s institucijama i kustosima, pa su grafičke mape koje je darovao MSU-u, Zagreb obogatile muzejsku Zbirku imenima autora kojih uopće nije bilo u fundusa Muzeja ili su bili slabo zastupljeni u njemu. Biškupićev važan motiv jest izdvojiti visokokvalitetnu umjetnost i identificirati nastajanje novih talenata na suvremenoj umjetničkoj sceni, što je postigao, među ostalim, uvrštavanjem tek dolazećih umjetnika u donirane grafičke mape poput Tina Samaržije ili Mirana Šabića. Upravo je ta donacija potaknula Kristinu Bonjeković Stojković, voditeljicu Zbirke crteža, grafika, plakata i radova na papiru MSU-a, da inicira multimedijски edukativno-muzejski projekt *Abeceda grafike*, planiran za 2025.

Iz razgovora s Božom Biškupićem potpuno je jasno da mu je važno vidjeti donirane radove izložene u muzejima. Premda nikada ne uvjetuje darivanje, bitno mu je da donirani radovi budu javno dostupni. Uostalom, cijela je Zbirka Biškupić utemeljena na podupiranju i promicanju hrvatske umjetnosti na domaćoj i međunarodnoj razini, što ne samo da potvrđuje njegovu kolekcionarsku i donatorsku vjerodostojnost nego i pomaže u budućim formiranjima otkupnih i izložbenih strategija muzeja. Konačno, riječ je i o ispunjavanju društvene odgovornosti podupiranjem muzeja i drugih kulturnih institucija, čime se Biškupićeva aktivnost nastavlja na dragocjenu tradiciju velikih hrvatskih kolekcionara, darivatelja i podupiratelja umjetnosti poput Lavala Nugenta ili Josipa Jurja Strossmayera.

Frank Adloff u navedenoj knjizi *Politics of the Gift – Towards a Convivial Society* (Adloff, 2022.) tvrdi da se demokracija temelji na različitim oblicima građanskih akcija poput darivanja: „Načelo dara ostvaruje se unutar funkcionalnoga građanskog društva i učvršćuje ove principe: a) pojedinac (singularno i drugačije); b) zajedničko (ali ne i homogeno); i c) posrednička sila egalitarnog reciprociteta.”⁴

Navedena načela ne moraju nužno proturječiti jedni drugima, te se čak mogu i dopunjavati. Sinergija tih načela darivanja stvara zajednički svijet koji se temelji na međusobnim ovisnostima, ali istodobno ne negira razlike. Stoga Adloff zaključuje da građansko političko djelovanje nije kompatibilno s idejom homogenih kolektiva nego s konceptom agonističkih izazova u obliku darova koji stavljaju na kušnju našu spremnost na suradnju. Drugim riječima, ne treba čekati da donatori pokucaju na muzejska vrata, bolje ih je držati otvorenima kako bi prihvatili nove generacije donatora koji će s muzejima stvarati veze utemeljene na povjerenju i suradnji.

LITERATURA

1. Adloff, Frank. *Politics of the Gift – Towards a Convivial Society*. Bristol: Bristol University Press, 2022.
2. Belk, Russel W. *Collecting in a consumer society*. London, New York, 1995.
3. Maštrović, Mikica i Biserka Rauter Plančić, ur. *Zbirka Biškupić – Bibliografska izdanja 1972. – 2002*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2002.
4. Pearce, Susan M. *On collecting – An investigation into collecting in the European tradition*. London, New York: Routledge, 1995.
5. Van der Grijp, Paul. „The Sacred Gift: Donations from Private Collectors to Museums“, *Museum Anthropology Review*, 8, 2014.

Primljeno: 15. listopada 2024.

“HOMO DONATOR” – 50 YEARS OF BIŠKUPIĆ COLLECTION EDITIONS AND DONATIONS TO THE MUSEUM OF CONTEMPORARY ART.

The article describes the collecting and donating activities of Božo Biškupić, the beginnings of the formation of the Biškupić Collection and the half-centennial of its work as well as the donation of print portfolios to the Museum of Contemporary Art in Zagreb.

The donations give rise in the article to consideration of the appearance of private museums and collections and the practice of private collectors to make donations to public museums and their motivation for so doing. The term *homo donator* is introduced and explained.

⁴ Frank Adloff, *Politics of the Gift – Towards a Convivial Society* (Bristol, Bristol University Press, 2022), 121.